

SIRKKA AHONEN

Mitä historiaa lukioon

Professori Sirkka Ahonen kommentoi turkulaisten historianopettajien puheenvuoroa lukion historianopetuksesta (Haik 2/2001, s. 196–198).

■ Turkulaiset historianopettajat ottivat kantaa lukion historianopetuksen viime vuosikymmenen aikaisiin muutoksiin varsin oikeaan aikaan. Opetushallitus on parhaillaan tarkistamassa opetussuunnitelmia, joissa varmasti on kehittämisen varaa. Tutkimustakin on tehty; tiedämme lukiolaisten lähtötasosta kahden laajan kansainvälisen tutkimuksen, *Youth and History* (1997) ja *IEA-Civics* (2001) perusteella enemmän kuin ennen. Arja Virran tutkimuksesta *Abiturientin historian ja yhteiskuntaopin tieto* (1995) taas tiedämme millä eväin lukioista lähdettiin ennen viimeistä opetussuunnitelmauudistusta.

Lukion nykyisestä neljästä pakollisesta historiankursista kaksi, nimittäin väestö- ja ympäristöhistoria ja eurooppalaisen kulttuurin historia, on kronologisesti eteneviä pitkittäisleikkauksia, ja toiset kaksi, Suomen autonomian ja itsenäisyyden ajan käännekohtien kurssi ja 1900-luvun kansainvälisten suhteiden kurssi, edellisiä ajallisesti keskitetympiä. Opetussuunnitelman tekijöiden tarkoitus 1994 oli luoda tasapaino historiallisen muutoksen pitkän linjan tarkaste-

lun ja toisaalta historiallisten tapahtumien syventävän, moniperspektiivisen selittämisen välille.

Turkulaiset opettajat halusivat palata takaisin Aatamista atomiaikaan (brittiläisittäin *From Plato to Nato*) -tyyppiseen opetussuunnitelmaan, jossa maailman ja Suomen historia käytäisiin aikajärjestyksessä läpi käytettävissä olevien neljän kurssin aikana. He kysyivät lisäksi, onko temaattisella opetussuunnitelmalla kannattajia muissa maissa. Seuraavassa käsitellään lyhyesti temaattisen opetussuunnitelman käytännöllisiä ja teoreettisia perusteita ja tarkastellaan muiden maiden malleja.

Kaikille yhteisiä historiankurseja lukiossa on tällä hetkellä neljä, joiden lisäksi kaikki lukiolaiset opiskelevat yhden yhteiskuntatiedollisen kurssin. Valinnaisia, syventäviä kurseja on jokaisen koulun tarjottava kolme, jotka yleensä ovat yhteiskuntatiedollisia. Taloudellisesti orientoitunut aikamme saattaa suosia taloustiedon tekemistä kaikille pakolliseksi kurssiksi, mutta varsinaisella historialla on paljon kovia kilpailijoita muiden tiedonalojen piirissä. Vertailukohdaksi voi ottaa vaikka psykologian, joka on nuorten suosiossa mutta jolla ei ole yhtään kaikille yhteistä kurssia. Lukiolaiset valitsevat innokkaasti psykologian ns. syventäviä kurseja. Historiankin ekspansiomahdollisuudet lienevät syventävien kurssien valinnoissa.

Opetussuunnitelman palauttaminen rakenteeltaan kronologiseksi olisi neljän kurssin puitteissa huono ratkaisu. Jos esimerkiksi kaksi kurssia käytettäisiin maailmahistorian ja kaksi Suomen historian opettamiseen koko pituudessaan, voisiko tuloksena olla muuta kuin epätoivoinen laukka yli

aikakausten ja tapahtumien? Historiallisen tiedonhankinnan ja selittämisen luonne jäisivät pakostakin paneutumatta. Kuitenkin juuri näillä alueilla suomalaisnuorten valmiuksissa on vajetta yllä mainittujen tutkimusten mukaan. Tiedon teoria Sokrateesta lähtien edellyttää, että tiedossa on mukana ulottuvuudet 'miten tieto hankitaan' ja 'mihin tietoa käytetään'.

Perinteiset, kronologisesti rakennetut historian yleisesitykset hyödyntävät yleensä stereotyyppisiä aikakausiyleistyksiä, jotka ovat tietoteoreettisesta varsin kyseenalaisia. Ne perustuvat usein pikemminkin teoriaan tai ideologiaan kuin menneisyyden todistukseen. Jo Pentti Renvall suomalaisessa historioteorian klassikossa *Nykyajan historian tutkimus* (1965) totesi tämän. Kun Renvall toisaalta itse rakensi yleistyksiä kuten '1500-luvun ihminen', hän teki sen muodikkaan hahmopsykologian innoittamana. Ideologisesti perusteltuja aikakaussittaisia historian esityksiä ovat rakentaneet nationalistit, marxilaiset ja liberalistit. Nationalistit olettivat kansakunnan vaiheittain vääjäämättä kehittyneen kansallisvaltioksi. Marxilaiset historioitsijat pitivät alkuyhteiskunnasta kommunistiseen yhteiskuntaan johtavaa pitkän linjan periodijakoa historian ymmärtämisen ehtona. Angloamerikkalaiset whighistorioitsijat puolestaan halusivat jaksottaa historian vapauden voittokulun etappien mukaan.

Ns. postkoloniaalisessa historiankirjoituksessa aikakaussittain rakennetut pitkän linjan esitykset ovat menettäneet uskottavuuttaan myös siksi, että muutos ei näytä samalta eri yhteisöjen näkökulmasta. Mikä osalle maapalloa oli vapautumisen kautta, oli toiselle osalle poliittista laskukautta. Siksi on turvallisinta ehdottaa brittistihistorioitsija J. Bury'n 1903 esittämän vetoamuksen mukaan: tutki ongelmia eikä aikakausia.

Kronologisesti etenevät pitkän linjan esitykset ovat uskottavimmillaan yleensä koskiessaan yhtä elämänalaa kerrallaan. Alat kuten kuvataide, luonnontiede tai talous muuttuivat paljolti omien edellytystensä varassa, jolloin niiden muutoksessa voi perustellusti nähdä eri pituisia jatkumoita. Tieteessä hyvin ilmeisesti vallitsi tiettyyn aikaan

esimerkiksi renessanssi tai realismi, luonnontieteessä jokin tietty paradigma ja taloudessa teknologisia edellytyksiä tai uskomusjärjestelmää noudattava malli. Muutoksen ymmärtämiseksi on syytä lähteä liikkeelle elämänalan omista muutostekijöistä, pitäen toki silmällä myös yhteyksiä muihin elämänaloihin. Juuri muutoksen seuraamista varten lukion kurseista kaksi on temaattisia pitkittäisleikkauksia. Lukion kurssit toki palvelevat myös kronologian tajua.

Minkälaisia lukion opetussuunnitelmat ovat eri maissa? Turkulaiset historianopettajat arvelevat Suomen teemoittaisen opetussuunnitelman olevan Euroopassa poikkeus. Niin ei ole. Kronologisesti pitkänä linjana eteneviä opetussuunnitelmia löytyy, ennen muuta entisistä sosialistimaista, jossa kansakunnan rakentamiseksi on otettu uudelleen käyttöön nationalistinen näkemys kansakunnista aikojen alusta olemassa olleina historian subjekteina. Esimerkiksi Latviassa 1990-luvun suosituin Latvian historian esitys on ollut uudelleen painettu 1930-luvun teos, jonka mukaan Latvian kansallisvaltion kutsumus juontaa juurensa esihistorialliselta ajalta. Pohjoismaissakin nimenomaan oppikirjat on usein rakennettu pitkien linjojen varaan, mutta itse opiskelu saattaa dokumenttikokoelmien varassa keskittyä hyvinkin harvoihin aiheisiin. Ranskassa historian opetussuunnitelmat pohjautuvat näkemykseen maantieteen ja historian vankasta yhteydestä ja ovat kronologisia, alkaen valtion lukioissa tosin vasta 1700-luvulta. Yleisesti Länsi- ja Keski-Euroopan maiden opetussuunnitelmat ovat kuitenkin muuttuneet tai muuttumassa temaattisiksi. Turkulaisten opettajien mainitsema saksalainen esimerkkitapaus kuulosti jonkin osavaltion yhden koulumuodon, *Gymnasiumschiulen*, alaluokkien ohjelmalta. Meikäläistä lukiota vastaavilla yläluokilla historia on yleensä valinnainen, ja opiskeltavat teemat ajallisesti hyvinkin rajattuja, tyyppiä "Industrialismi", "Weimarin Saksa" tai "Kylmä sota Euroopassa". Samanlainen keskittyminen on tyyppillistä Britannian *A-level* opetussuunnitelmille.

Länsi-Euroopassa niittää kasvavaa suosiota *International Baccalaureate* (IB) -oh-

jelma. IB-ohjelmassa historia on valinnainen yleensä taloustiedon ja maantiedon kanssa. Jos valitsee pitkän historian, on opiskelijan edelleen keskityttävä yhden, valinnaisen maanosan 1800- ja 1900-luvun historiaan sekä sen rinnalla opiskeltavaan pariin valinnaiseen 1900-luvun teemaan. Teemoja ovat mm. sodat, kehitysmaiden ongelmat, taiteilijoiden ja yhteiskunnan vuorovaikutus, uskonto ja politiikka. Näin pyritään tasapainoon maanosan laajuisen yhteisön vaiheisiin perehtymisen ja ongelma-keskeisen opiskelun välillä.

Historia on kouluaineena Euroopassa hyvinkin monikasvoinen. Yhteisenä haasteena etenkin EU-maissa on kuitenkin historiallisen ajattelun opettaminen. Se näkyy eri maiden päättötutkinnoissa, joissa tehtävät ovat joko aineistopohjaisia tai muuten ongelma-keskeisiä ja edellyttävät aktiivista ja kriittistä informaation käsittelyä. Ehkä juuri stereotyyppioita kyseenalaistava ja monikätkäinen historiantarkastelu on eurooppalaista historianopetusta leimallisimmillaan. Sellaisena se vastaa monikulttuurisessa ympäristössä kasvavan, jatkuvasti ristiriitaisista informaatiota kohtaavan nuoren odotuksia. Tällaisena historia ei suinkaan ole menettänyt vetovoimaansa samassa tahdissa kuin päättäjät ovat kaventaneet sen osuutta yhteisestä opetusohjelmasta. ■